

МИЛАН БУДИМИР (1891-1975), ВЕЛИКАН СРПСКЕ И ЕВРОПСКЕ НАУКЕ

Са балканских источника

Припадао је златном добу Београдског универзитета, уз раме са Веселином Чајкановићем, Милошем Ђурићем, Аницом Савић Ребац, Милојем Васићем, Георгијем Острогорским... Један је од утемељивача балканистике и пионира мултидисциплинарности. Пружио је палеолингвистичке доказе да су словенски Индоевропљани као етничка и језичка заједница формирано много раније но што се дотад тврдило. Срушио је поставке псеудонаучне нордистичке теорије. Оставио нам је колосално дело којем би требало много чешће да се враћамо

Пише: Проф. др Милена Јовановић

„Професор Милан Будимир припада оној сјајној плејади наших научника и наставника који су, у периоду између два светска рата и после Другог светског рата, делали на Филозофском факултету у Београду и по којима је период после Другог светског рата, негде до седамдесетих година, назван Златно доба Филозофског факултета. Класичари Веселин Чајкановић, Милан Будимир, Милош Ђурић, Аница Савић Ребац, археолог Милоје Васић, историчари Георгије Острогорски, Виктор Новак, Јорјо Тадић,

Иван Божић, Фанула Папазоглу, да не помињем и друга знаменита имена из других научних области, припадају не само нашој већ и светској науци." Ово су речи Љиљане Црепајац, која је најдуже била верни и предани сарадник Милана Будимира.

ПУТЕВИМА ЖИВОГ НАСЛЕЂА

Милан Будимир, рођен 1891. у Мркоњић Граду, школовао се у Сарајеву и студирао на Бечком универзитету, где је и докторирао 1920. године. Лудвиг Радермахер је високо оценио докторску дисертацију свог ученика, коме је предавао од почетка, закључивши реферат следећим речима: „Стога је дисертација по зрелости и учености далеко изнад просека.” Следеће, 1921. године, Будимир постаје асистент и одмах затим доцент на Филозофском факултету Универзитета у Београду, где је као професор (ванредни од 1928. и редовни од 1938) радио све до пензионисања 1962. године, осим у периоду немачке окупације земље. Као истраживач високог ранга изабран је 1948. за дописног и 1955. за редовног члана Одељења језика и књижевности Српске академије наука. Био је члан Југославенске академије знаности и умјетности, Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине и неколико страних научних друштава. Године 1964. награђен је Октобарском наградом Београда за књигу *Преглед римске књижевности* (заједно са М. Флашаром), а 1967. Седмојулском наградом за животно дело.

Као млад човек уређивао је у Сарајеву *Ново дјело* (са латиничним поднасловом *Kulturno-socijalna revija*

, лист је, према доступним подацима, излазио од 15. новембра 1918. до 2. априла 1919) и *Словенски југ*

(са латиничним поднасловом

Organ Radikalno-demokratskih naprednjaka

).

Словенски југ

је излазио од 3. децембра 1918. до 19. априла 1919, према доступним подацима, а Милан Будимир је био његов одговорни уредник од 25. фебруара 1919. Ова два листа, са текстовима штампаним ћирилицом и латиницом, била су гласило покрета Ра-Де-На (скраћено од Радикално-демократски напредњаци). Када је са супругом Цвијетом добио

ћерку, дао јој је име Радена.

Трећи лист, *Око* (такође штампан латиницом и ћирилицом), намењен „сатири и хумору”, основао је и уређивао сам Милан Будимир и овако, у првом броју, поручује својим читаоцима: „Издавач и уредник овог листа јавља да је лист овисан само о њему. Према томе, не служи никаквој странци ни клици, ни политичкој ни литерарној. Не рефлектује ни на чију потпору, ни моралну ни материјалну. Хоће да живи сам од себе. Радо ће примати и уврстити исправке, ако су доиста тачне и добро написане, што просуђује уредник.” Штампана су, међутим, само два броја (1. и 15. новембра 1919), а трећи није ни био пуштен у продају, него је уништен у штампарији.

Године 1952. основао је у Скопљу, са најугледнијим југословенским класичним филолозима, часопис *Жива антика*. Милан Будимир је дефинисао његов профил и дао му назив, како је некада писало на сајту часописа који данас припада Републици Македонији.

УТЕМЕЉИВАЧИ БАЛКАНОЛОГИЈЕ

Године 1934, са Петром Скоком, покренуо је и издавао *Révue internationale des études balkaniques*¹, у исто време када је основан Балкански институт у Београду. Милан Будимир се још 1922. године залагао да сарајевски Институт за проучавање Балкана „остане у животу”, то јест да се „пренесе у Београд, гдје би се могао придружити Академији наука, по примјеру бечке Академије и њене Балканске комисије, која још увијек постоји и ради”, јер „мора се смјестити ондје гдје је највећа вјероватност да ће моћи радити и да ће послужити научном интересу. Сарајево није то мјесто.”

¹

Милан Будимир и Петар Скок су написали уводни текст „But et signification des études balkaniques” („Циљ и значај балканских студија” ³), којим су дефинисали *циљеве и значај балканских студија* (стр. 1-28). Поглавља увода говоре о стању националних наука у балканским земљама, о балканским противуречностима које се смењују, о потреби компаративних студија балканске стварности, о (научној) области балканологије, о античкој балканологији која није ништа мање предмет интересовања него средњовековна и модерна, најзад, о балканолошким изворима и њиховом теоријском и практичном значају. Зато није довољно само рећи да су Милан Будимир и Петар Скок покренули и уредили часопис него треба истаћи да су они уводним текстом одредили и утемељили балканске студије (балканологију и балканистику).

„Сада је на реду, другови, да кажемо неколико речи о томе како Балкан, заправо Балканци, и то најистакнутији, како су они гледали на своје европске суседе, на Запад. Али пре него то продужимо, дужност ми је да кажем неколико речи, најпре, о науци која се бави тим балканским стварима, балканским темама. Та се наука зове балканистика или балканологија. Балканистика вам је скројено као славистика или србистика или германистика, а балканологија као египтологија, као кауказологија, синологија. [...] Дакле, балканологија је једна стара наука, отприлике стара је подруг века. Наш Вук је тако рећи један од оснивача балканологије. Он је то постао одмах, чим је стигао из земље Србије у Беч, где се нашао у друштву са Копитарем, који је био царски цензор и тако се Вук на њега морао намерити, а после Копитарев ђак Франц Миклошич – он је један од еминентних балканолога, јер је познавао све балканске језике, укључујући арбански и турски, и написао је, како знате, и познати етимолошки речник словенског језика. Тако, та тројица – Копитар, Вук, Миклошич – то су оснивачи балканологије. После њих имате и још једну тројку која је исто тако славна, то је мој незаборавни професор Константин Јиречек, који је као Чех написао најбољу историју српског народа, онда геоморфолог и антропогеограф Јован Цвијић и загребачки романиста и лингвиста Петар Скок. Та три човека, Јиречек, Цвијић, Скок, дали су балканологији сасвим научан израз и научну фундацију.” (Почетак предавања *Балкан о Европи*, које је Милан Будимир одржао у Коларчевој задужбини 11. јануара 1967. године /транскрипт/)

Следеће, 1935. године, у кратком тексту у *ЈИЧ*-у ⁴ Милан Будимир је укратко приказао оснивање Балканског института и поља рада, а чињеница „да су се одмах на први позив јавили Балканском Институту као сарадници не мање од 200 научника из целог света” доказ је „како је постојала стварна потреба за покретање оваквог часописа, чија су прва два тома позитивно оцењена у стручној и дневној штампи на страни и код нас”.

Требало је да се 1939. године одржи Трећи међународни конгрес слависта (словенских филолога), као круна свих напора, али је Други светски рат то онемогућио – остали су штампани резимеи, где је Милан Будимир приложио шест.

ЈЕЗИЧКИ ДОКАЗИ О ДРЕВНОСТИ СЛОВЕНА

Широка и при том ретка знања, која је као класични филолог Милан Будимир поседовао, одликују поузданост, акрибичност и критички став, што је он сваком свом ученику и истовремено сараднику сугерисао формулацијом „све критиковати, све проверавати”. Његови радови представљају научне резултате у областима језика, књижевности и култура, међусобно испреплетаних на Балкану, под већим или мањим утицајем класичних језика, књижевности и култура, најближих индоевропској заједници.

Милан Будимир се бавио грчком и латинском филологијом и лингвистиком, грчком и римском књижевношћу, општом и упоредном словенском лингвистиком, византологијом, доантичком и античком балканологијом, компаративном историјом религије и фолклора, етнологијом, македонским, албанским и старим илирским језиком у оквиру балканистике, античке и савремене, а сва та истраживања не би се могла замислити без индоевропеистике. Он је заправо пионир мултидисциплинарне научне методе у нас.

И никада није превише понављати још једно правило које је редовно примењивао, а то је да заправо не постоје „чисти језици”, ни „чисте културе”, као што не постоје ни „чисте расе”; у погледу методе определио се за компаративно-историјску методу у науци о језику, обраћајући највише пажње српском и класичним језицима.

Научни, педагошки и културно-просветитељски рад преточен је у више од 250 јединица – сваки рад несумњиво представља научни допринос, али ипак највећа заслуга Милана Будимира остаје у области језичких испитивања где је својим знањима и истраживачким

смислом магистрално владао неколико деценија. Генерално су то радови из глотологије, како је он одређивао науку о језику, али се могу распоредити у радове из области класичне филологије, балканистике/балканологије, србистике и лингвистике (у ужем смислу). Педагошки и културно-просветитељски допринос је увек присутан, иако не мора бити јасно назначен.

Испитивање словенске лексике и ономастике стоји у непосредној вези са балканолошким истраживањима: једна се односе на место и значај докласичног и класичног супстрата у формирању лексике и ономастике словенских, а посебно јужнословенских језика, као и на истраживања из упоредне словенске и индоевропске лингвистике. Резултате својих старобалканских језичких истраживања Милан Будимир је презентовао у свом изузетно значајном раду „Грци и Пеласти”

[5](#)

. Друга би се односила на почетке утврђивања најстаријих веза између Протословена с једне, и докласичних Индоевропљана с друге стране.

Данас

се сматра да је оправдано говорити о Протоиндоевропљанима и зато треба указати на његов допринос, у смислу научне аргументације, истраживању индоевропске и протословенске постојбине.

[6](#)

Милан

Будимир је наине изнео лингвистичке доказе да су се словенски Индоевропљани, као већ формирана етничка и језичка заједница, јавили много раније него што се до тада у науци сматрало, као и доказе да се псеудонаучна нордистичка теорија о северној Европи као прапостојбини Индоевропљана, мора одбацити.

[7](#)

Испитујући језички материјал, докласични, грчки, латински и словенски, Милан Будимир допунио је наша знања о постојбини најстаријих Индоевропљана, служећи се, кад год је то било потребно, тада најновијим резултатима археологије, историје, антропологије, етнологије и других сродних дисциплина.

[8](#)

ДУГ УЧИТЕЉУ

Допринос општој лингвистици, у првом реду општој фонетици, дали су радови Милана Будимира у којима је показао, примењујући и дијахроничку и синхроничку методу, како многе исте законитости важе при преузимању језичког материјала из једног језика у други без обзира на хронолошки моменат и да се иста језичка појава може јавити у размаку од неколико векова у два или више различита језика. [9](#)

Истакнуто место међу радовима Милана Будимира заузимају они чије су теме од значаја не само за српски и остале балканске народе него и за европску културу: реч је о античким књижевностима, грчкој и римској, где централно место има хомерско питање. Такви

су радови „О постанку грчке трагедије”,

[10](#)

„Аристотелове две врсте трагедије”,

[11](#)

затим „Балкански корени европске писмености” и „Порекло европске сцене”,

[12](#)

и онај најважнији: „Хомерова песма о смрти и љубави”.

[13](#)

У том раду Милан Будимир објашњава композицију
Илијаде

као епске драме у три чина, где главни мотив није гнев јунака, како се тумачи на основу првог стиха инвокације „Гњев ми, богињо певај, Ахилеја, Пелеју сина”, него, напротив, љубав, тачније, три Ахилејеве љубави, „које показују изразиту тежњу ка климаксу”. Прва љубав, то је јунакова љубав према робињици Брисеиди са острва Брисе, коју је Ахилеј добио као плен. У другом чину се приказује сасвим друга врста љубави, она према најмилијем другу, побратиму Патроклу. У трећем чину пак Ахилејева срџба коначно нестаје оног тренутка када несрећни Пријам спомене да ће и Пелеј, јунаков отац, морати једном да оплакује погибију сина. „Тек успомена на оца изазива у Ахилеју и уздиже на површину ону трећу његову љубав, најдубљу и најмоћнију код свих индоевропских племена. То је најсветија љубав према родитељу. Ова љубав побеђује све остале љубави и савладава све мржње. Ахилеј коначно попушта, мири се са оцем убице свог љубљеног друга, плаче са њим заједно над судбином свих хероја и свих смртника, плаче над човеком. [...] Поступност у излагању ових љубави, од љуте свађе са Агамемноном све до нежног разговора са седим Пријамом, тврд је доказ да је песник

Илијаде

био оригиналан стваралац...”

Посебно треба истаћи допринос Милана Будимира српској науци о језику и књижевности. Навешћу само неке радове: „Српска рапсодија Филипа Вишњића”,

[14](#)

„Вукова буна” и „Кочићев месијанизам”.

[15](#)

На крају, може се рећи да су овде наведени углавном само они свима познати радови – научни пут Милана Будимира заслужује да буде целовито приказан имајући у виду пре свега његов допринос не само српској (некада југословенској) науци, него и шире, европској. Његова способност да проникне у суштину језичке појаве чини га изузетном појавом не само код нас. Зато је незаобилазан задатак његових ученика, кад год је то могуће, да узврате свом Учитељу за све добро које им је пружио, тако што ће се потрудити да његов рад, као најважнија ствар у његовом животу, буде осветљен и на тај начин жив. <

(Ауторка је редовни професор Филолошког факултета у Београду. Опрема: „Нација Прес”)

Објављено: понедељак, 9. мај 2016, 07:19h

[\[1\] RIEB , 1-2 \(1934-1935\), 3-4 \(1936\), 5-6 \(1937-1938\). Први том посвећен је краљу Александру I Ослободитељу.](#)

[2] Чланак Милана Будимира је пренело [Народно јединство](#) из Сарајева (12. јануара 1922, стр. 3) из Б. Д.

[3] [Ziel und Bedeutung der Balkanforschung](#) штампан је као сепарат (једини примерци се налазе у библиотеци Одељења за етнологију и антропологију Филозофског факултета БУ и у БМС).

[4] [Југословенски историски часопис](#) / уредник Виктор Новак ; сауредници Владимир Ђоровић, Милко Кос, Фердо Шишић Врста / Садржај часопис / Језик српски / Издавање и производња Љубљана ; Загреб ; Београд : Сретен Ил. Обрадовић : [Југословенско историско друштво], 1935-1939, (Београд : Планета)

[5] [„Грци и Пеластии“](#), [Посебна издања](#) САН 167, Одељење литературе и језика 2, 1-70. Резиме на француском. Београд 1950.

[6] [„Pelasto-Slavica“](#), [Рад ЈАЗУ](#), Одјел за филологију, књ. 309, 81-194. Загреб, 1956. /лат./ и [„Protoslavica“](#), Академија наук СССР, [Славјанска филологија](#). Сборник статей 2, 112-137. Москва, 1958.

[7] [„Проблем букве и протословенске домовине“](#), Рад ЈАЗУ, Одјел за филологију, књ. 282, 1-32. Загреб, 1952. /лат./

[8] [„Са словенског Олимпа“](#), [Зборник Филозофског факултета](#) IV 1, 1- 56. Београд, 1956.

[9] [„Из класичне и савремене алоглотије“](#), [Споменик СКА](#) 76, 34-64. Београд 1933.

[10] [„О постанку грчке трагедије”, *Гласник Српске академије наука* II 2, Београд 1950.](#)

[11] [„Аристотелове две врсте трагедије”, *Глас Српске академије наука* 201, 67-94. Београд 1951.](#)

[12] [„Балкански корени европске писмености” и „Порекло европске сцене” у: *Са балканских источника* , Београд: СКЗ, 1969. Стр. 20-38 и 94-142.](#)

[13] [„Хомерова песма о смрти и љубави” у: *Са балканских источника* , Београд: СКЗ, 1969. Стр. 39-93.](#)

[14] [„Српска рапсодија Филипа Вишњића”, АНУБИХ, Сарајево 1972 /корица лат./](#)

[15] [„Вукова буна” и „Кочићев месијанизам” у: *Са балканских источника* , Београд: СКЗ, 1969. Стр. 143-181 и 219-241.](#)